

*Л. М. Васильєва,
доцент кафедри обліку і аудиту
Дніпропетровський державний аграрний університет*

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** В статті удосконалено інструментарій державного регулювання аграрного сектора за відповідним його поділом на інструменти: підвищення ефективності аграрного виробництва; забезпечення соціальної захищеності сільського населення та розвитку соціально-виробничої інфраструктури сільських територій*

***Summary.** In the article improved instruments of state regulation of the agricultural sector for its appropriate division of tools: improve agricultural production, ensure social security and rural development of social and industrial infrastructure of rural areas*

***Ключові слова:** Аграрний сектор, інструменти, державна політика, державне регулювання, ефективність*

ВСТУП

Україна обрала шлях радикальних ринкових реформ. Тому всі заходи держави щодо реформування аграрного сектора мають враховувати і відбуватися згідно з основними принципами ринкової економіки: «Ринок є одним з найбільших досягнень людської цивілізації. Він пройшов випробування часом і довів свою величезну життєву силу - це підтверджено світовим досвідом. Є підстава стверджувати, що новітня історія не знає жодного прикладу високо розвинутої, гнучкої, ефективно функціонуючої економіки без ринку» [6, с. 237-238]. Слід зазначити, що в чистому вигляді ринок ніколи не функціонував ні в одній країні. В цьому випадку слід говорити про необхідність втручання держави в економічні процеси. Перелічені вище обмеження ринкового механізму можуть бути компенсовані лише за допомогою участі спеціального державного економічного механізму та управління державної підтримки аграрного сектору.

Держава, здійснюючи регулювання соціально-економічних процесів, використовує систему методів, форм та інструментів, які змінюються в залежності від економічних завдань, матеріальних можливостей держави, накопиченого досвіду регулювання. Історичний досвід свідчить, що спектр застосовуваних інструментів і методів державного регулювання економіки постійно розширюється.

Проблеми розвитку теорії та методології державного регулювання аграрного сектора завжди були в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних вчених: Г.О. Андрусенка, Р.Р.Гумерова, М.Х. Корецького, Т.Г. Маренич, В.П. Орешина та інших науковців.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Важливу роль у системі державного регулювання економіки відіграють інструменти, за допомогою яких здійснюється вплив на суб'єктів економічних відносин

Інструменти мають своєрідний універсальний характер, тобто у всіх державах вони виявляються, по суті, одними і тими ж. Однак, використовуючи різні інструменти, держава стимулює або ж стримує розвиток національного аграрного сектора, тобто різні держави, використовуючи одні і ті ж універсальні інструменти, досягають різних результатів. У чому причина таких відмінностей? Очевидно, не тільки в рівні розвиненості тих чи інших інструментів, який безумовно має місце, але також і в коректності (період часу, протяжність часу і простору, комплексність тих чи інших інструментів тощо) їх застосування.

Таким чином у роботі ставиться завдання удосконалити інструментарій державного регулювання аграрного сектора за відповідним його поділом на інструменти: підвищення ефективності аграрного виробництва; забезпечення соціальної захищеності сільського населення та розвитку соціально-виробничої інфраструктури сільських територій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Держава, використовуючи сукупність важелів впливу на економіку, може стимулювати або стримувати розвиток певних виробничих відносин, розвивати або гальмувати підприємницьку діяльність, тобто відігравати прогресивну або регресивну роль у розвитку тієї чи іншої економічної системи. У теорії державного регулювання економіки більшість авторів наголошують на необхідності системного підходу до вибору засобів та методів впливу держави на суб'єктів економічних відносин: "Регулюванню підлягають складні процеси життєдіяльності суспільства, на які нездатні ефективно впливати окремі важелі або будь-які їх вибіркові незбалансовані комбінації. Результативність державного регулювання підвищується, якщо ці важелі застосовуються не випадково чи під тиском груп спеціальних інтересів і кон'юнктури, а системно, виходячи з довгострокових цілей і поточних завдань соціально-економічного розвитку" [2, с. 15].

Необхідно зазначити, що досить часто в економічній літературі зустрічаються різні тлумачення розуміння поняття „інструмент” і „важіль” [4, с.55–56].

У Сучасному економічному словнику Б. Райзберга, назва «важелі» відображає той факт, що вони використовуються як засіб зміни економічного стану об'єкта, здійснення повороту в економіці. Економічні важелі різного або одного виду використовуються як інструменти регулювання економіки в цілому і впливу на економічні процеси на рівні підприємств, фірм. Економічні важелі являють собою невід'ємну частину господарського механізму. Термін широко використовувався в радянській економіці. У ринковій економіці термін замінюється поняттям ринкові регулятори, або економічні регулятори, під якими розуміють інструменти державного регулювання і ринкового саморегулювання [9, с.478].

У економічному словнику А. Азріліяна, під інструментами регулювання розуміють прийоми, що використовуються державою для забезпечення пропорційності в господарстві країни, формування системи соціальних компенсацій (податки, кредит, банківський процент, цінові межі, цільові дотації та інвестиції) [1, с.311].

На думку Гумерова Р.Р., оскільки одна і та ж функція державного регулювання аграрного сектора може виконуватися за допомогою різних інструментів, завдання економістів полягає в тому, щоб вибрати оптимальне їх поєднання. При цьому існують деякі загальні правила економічної політики, засновані на багаторічному досвіді країн з розвинутою ринковою економікою і є дуже корисними при вирішенні цієї проблеми. Одним з цих правил є правило специфічності, яка свідчить, що найбільш ефективними є ті інструменти економічної політики, які найбільшою мірою наближені до джерела дисгармонії, де стикаються приватні та громадські інтереси (вигоди та витрати). Наприклад, вільна міжнародна торгівля, яка дає вигоду своїм споживачам за рахунок зниження цін на внутрішньому ринку до рівня світових, як правило, викликає невдоволення вітчизняних товаровиробників, і уряду в цьому випадку змушені вводити митні тарифи на імпортовану продукцію з метою обмеження її обсягів. Разом з тим цю проблему можна вирішити і за допомогою іншого інструмента державного регулювання: субсидування вітчизняних товаровиробників. Це буде найкращий спосіб усунення дисгармонії інтересів виробників і покупців, оскільки він безпосередньо пов'язаний з її джерелом, тобто з вітчизняними товаровиробниками [3, с. 49].

Корецький М. відмічає, що основними інструментами прямого державного регулювання є [5]: нормативно-правові акти, макроекономічні плани та цільові комплексні програми, державні замовлення, централізовано встановлені ціни, нормативи, ліцензії, квоти, державні бюджетні витрати, ліміти і т. д.

Звертає на себе увагу нетрадиційний підхід до групування інструментів державного регулювання аграрного сектора, запропонований В. П. Орешиним. Він виділяє наступні основні елементи: економічне прогнозування – передбачення майбутнього стану економіки і пов'язаних з нею сфер; складання індикативного плану (прогнозу) галузі; розробка та реалізація адресного плану по певному колу суб'єктів господарювання, що входять в підвідомче державним органам влади господарство; застосування інструментарію непрямого впливу (через економічні важелі) на господарюючі суб'єкти; розробка та реалізація цільових комплексних програм з вирішення найбільш пріоритетних завдань розвитку галузі [7].

Цікавою представляється класифікація інструментів регулювання державної політики в аграрній економіці здійснена Положенцевою К. Л. (рис.1).

Рис.1. Інструменти регулювання державної політики в аграрній економіці [8]

На нашу думку, інструменти державного регулювання аграрного сектора можна умовно розділити на дві групи (рис.2):

- 1) інструменти для підвищення ефективності аграрного виробництва;
- 2) інструменти щодо забезпечення соціальної захищеності сільського населення та розвитку соціально-виробничої інфраструктури сільських територій.

Відповідно до цих груп зробимо систематизацію інструментів державного регулювання аграрного сектора:

- 1) встановлення спеціальних податкових режимів для сільськогосподарських товаровиробників;
- 2) закупівля, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства для державних потреб;
- 3) встановлення мінімальних і максимальних цін на окремі види сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства;
- 4) тарифне і нетарифне регулювання імпорту та експорту сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, підтримка експорту сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства;
- 5) надання субсидій, субвенцій, гарантій і компенсацій сільськогосподарським товаровиробникам та іншим суб'єктам агропродовольчого сектора, інші форми бюджетного фінансування, включаючи субсидії бюджетам суб'єктів Російської Федерації на приведення у нормативне стан сільських доріг з подальшою передачею їх у мережу доріг загального користування;
- 6) державні інвестиції;
- 7) технічні регламенти, ліцензії та інші види обмежень;
- 8) антимонопольне регулювання агропродовольчого комплексу, заходи щодо усунення адміністративних і технічних бар'єрів в агропродовольчому секторі;
- 9) програми сталого розвитку сільських територій і збереження природних ресурсів;
- 10) пряме бюджетне фінансування, співфінансування, субсидування кадрового, наукового та інформаційного забезпечення та консультативного обслуговування суб'єктів агропродовольчого сектора;
- 11) стимулювання науково-технічного прогресу та інноваційної діяльності в агропродовольчому секторі;
- 12) інші інструменти державного регулювання, передбачені чинним законодавством України.

Рис.2. Інструменти державного регулювання аграрного сектора

Вище були розглянуті основні методи та інструменти державного регулювання аграрного сектора економіки. Видно, що в арсеналі держави є широкий набір засобів і методів регулювання. Однозначно визначити, де знаходиться межа між цивілізованим регулюванням економіки і грубим втручанням у ринкові механізми на сьогоднішній день дуже важко. З усією впевненістю можна лише зробити висновок про те, що державне регулювання аграрного сектора економіки необхідно і обговорювати варто лише ступінь державного втручання та її методи.

ВИСНОВКИ

Одна і та ж функція державного регулювання аграрного сектора може виконуватися за допомогою різних інструментів, завдання економістів полягає в тому, щоб вибрати оптимальне їх поєднання. В роботі запропоновано умовний поділ інструментів державного регулювання аграрного сектора на інструменти для підвищення ефективності аграрного виробництва та інструменти щодо забезпечення соціальної захищеності сільського населення та розвитку соціально-виробничої інфраструктури сільських територій.

Отже, застосування того чи іншого методу визначається характером регульованих відносин, специфікою об'єктів регулювання, компетенцією суб'єкта регулюючої діяльності, важливістю регульованого питання, співвідношенням між суб'єктом і об'єктом. Але за будь-яких обставин застосування того чи іншого методу має бути продиктоване не суб'єктивним бажанням суб'єкта регулювання, а зумовлене науковими принципами діяльності з регулювання аграрного сектора, передбачатися або дозволятися правовими нормами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азрилиян А.Н. Большой экономический словарь: 22000 терминов / Азрилиян А.Н., Азрилиян О.М., Калашникова Е.В.; под ред. А.Н. Азрилияна. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1245 с.
2. Андрусенко Г.О. Основні напрями вдосконалення державного регулювання агробізнесу в регіоні / Г.О. Андрусенко // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць.– Х.: Вид-во Хар РІ УАДУ, 2002.– № 2 (13), У 2-х ч., Ч.1.– С. 18–22.
3. Гумеров Р. Р. Продовольственная безопасность страны: к развитию правовых основ и экономических механизмов обеспечения / Р.Р.Гумеров // Российский экономический журнал. – 2006. – №11-12. – С. 41–56.
4. Дмитриченко Л.И. Государственное регулирование экономики: методология и теория / Л.И. Дмитриченко. – Донецк: УкрНТЭК, 2001. – 330с.
5. Корецький М.Х. Державне регулювання розвитку аграрної сфери економіки України: [монографія] / М.Х. Корецький. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 260 с.
6. Маренич Т.Г. Трансформаційна динаміка та механізми економічного регулювання агроформувань (питання теорії, методології, практики): монографія / Т.Г. Маренич. – К.: ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2005. – 454 с.
7. Орешин В.П. Государственное регулирование национальной экономики / В. П. Орешин. – М.: изд-во МГУ им. Ломоносова, 1999. – 272 с.
8. Положенцева К.Л. Методологічні основи державного регулювання агропромислового комплексу регіону / К.Л. Положенцева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>.
9. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. – [4-е изд., перераб., доп.]. – М.: Издательский Дом "Инфра-М", 2005. – 478 с.